

Trair schibettas

La pertga da coller batta la rudella (Danis-Tavanasa, 4.3.2017)
(© Steffi Blochwitz/Surselva Tourismus AG)

Tar il trair schibettas l'emprima dumengia da curaisma schlavazzan mats e giuvens da Vaz Sut rudellas da lain ardentas d'ina collina giu en la val. Sin il far notg sa rendan ils giuvenils sur il vitg a las differentas piazzas da trair schibettas. Els portan cun sai ina fuschella, ina lunga pertga da coller e rudellas da lain da fau ch'èn vegnidas fatgas suenter Bumaun, setgentadas e liadas vi d'ina corda. Arrivads sin las piazzas, mettan ils tiradurs ina rudella a la giada sin la pertga da coller, la tegnan en il fieu fin che la rudella arda e la schlavazzan lura cun schlantsch da la rampa da lain giu en la val. Accumpagnada vegn mintga rudella d'in clom, ina dedicaziun ad ina matta u ad ina dunna nubila: «Höüt un dära sei si, dia Schiiba, dia Schiiba ghört dr Anna». Sin la piazza communal suna la societad da musica per la vischnanca radunada che chanta la chanzun dal trair schibettas. Suenter che l'ultima rudella è vegnida schlavazzada giu en la val sa mettan ils giuvens cun lur fuschellas en maun en via vers chasa. En il vitg van els tar quella matta, a la quala las rudellas èn stadas deditgadas e survegnan là patlaunas da mangiar: «Au a Schiiba gschlaga, au a Chüechli». En ils vitgs da Danis-Tavanasa e Dardin (Breil) en Surselva vegn questa tradiziun celebrada mintgamai la sonda avant la dumengia da Curaisma.

Localisaziun GR (Vaz Sut, Danis-Tavanasa, Dardin)

Domenas Praticas socialas

Versiun zercladur 2018

Autura Silvia Conzett

Lebendige traditionen
traditions vivantes
tradizioni viventi
tradiziuns vivas

La glista da las tradiziuns vivas en Svizra ha il scopo da sensibilisar il public per las praticas culturalas e lur intermediaziun. La Convenziun da l'UNESCO davart la preservaziun dal patrimoni cultural immaterial è la basa da questa glista elavurada ed actualisada en collavuraziun cun ils uffizis chantunals da cultura.

In project da:

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Departament federal da l'intern DFI
Uffizi federal da cultura UFC

Schibaschlaherlied

– Pader Gaudenz Wolf (1897-1986)

Wän d'Fasnacht chunnt, so gsiat ma z'Vaz
wia d'Buaba Schiba machan,
Und jeda Chnopf hät dänn a Schatz
dass d'Maitli haimli lachan
Schüüs Schibaholz gits uf Bajolz,
dr Förster häts agwiisa.

Dr Schibaschlaher-Sunntig chunnt,
jetz isch alls uf da Baina
Und um dia siebat Obatstund
isch gwüss kai Buab dahaimat
A jeda Buab hät hüt kai Ruah
är will ga Schiba schlaha.

Im Laubriis, luag, döt fangens a
und jetz au witer unna
Dä wo am maischta läрма cha
maint er hei d'Chüachli gwunna.
Loos, Annagreth, gang nit in s'Bett
tua affa Chüachli rüschtä.

Im Dorf stönd all' Lüt umanand
und chönnan nit gnuag losa.
Bis d'Buaba oba aha chönn
mit Fachla wia FÜRROSA.
Wenns Chüachli wänn, so nüm baid Hänn
dia Buaba hends verdianat.

Und s'goht nid lang, bis uf dr Gass
tuan d'Buaba Chüachli ässa.
Wenns volla sind grad wia-n-as Fass,
händs schu dr Schatz vergässä.
Si schläcken s'Muul und sin jetz fuul,
drum gönds schu bald ga schloofa.

A Vaz Sut ha il trair schibettas lieu l'emprima dumengia da curaisma, la dumengia suenter la mesemna da la tschendra. Alura vegnan schlavazzadas rudellas da lain ardentas d'ina collina giu en la val. Quest usit vegn pratitgà exclusivamain da mats e da giuvenots nubils, entant che las mattas èn responsablas per l'alimentaziun pli tard.

Dunsainas da rudellas da lain da fau

Gia in pèr emnas avant cumenzan las preparaziuns. La vischnanca metta a disposiziun la laina per las rudellas. Suenter Bumaun terreschan ils giuvenots bostgs en il gaud da faus che han in diameter da circa 15 centimeters e transportan quels en il vitg. En in'ufficina taglian els ils mutagls en tocs ch'èn uschè lungs sco gross, taglian permez quels e foran tras quels en il center. Cun la maniera vegnan sfratgadas giu rudellas d'ina tscherta grossezza, da las qualas ils urs vegnan alura fatgs pli satigls («uspätschgat»). Cun il cuntè da satg vegnan las rudellas alura rendidas radundas. Il dumber da las rundellas sa drizza tenor la vegliadetgna dals mats e sa chatta tranter dus fin otg dunsainas. Per setgentar vegnan las rundellas messas sin cordas e pendidas si.

Rampas da lain, pertgas e faclas

Las plazzas per trair schibettas sa chattan en ina tscher-ta distanza dal vitg sin in mut. Quella dals mats ils pli pitschens giusum, quella dals umens nubils quasi sin l'alp. Là vegnan construidas in suentermezdi liber las rampas («Scheibenstab») or dad aissas lungas, e quai circa trais emnas avant il trair schibettas. Er la laina dal fiu vegn depositada sper ils fuclars.

Tar las preparaziuns tutgi er da far faclas or da scuas da stalla veglias, en las qualas vegnan fixadas a tort ed a travers stalizzas da tieula, ziplas e stalizzas finas. Ultra da quai vegnan preparadas pertgas da coller, las uschenumnadas «Scheibenruten», da passa dus meters per fitgar si e per schlavazzar las rudellas.

Dedicaziun a las mattas

Uschespert ch'i fa notg muntan ils tiradurs en chamischas alvas («Fuaterjuppa»), cun tingalins e cun faziels da culiez cotschens tar las differentas plazzas. Tar lur equipament tutgan pliras dunsainas da rudellas ch'els sa mettan enturn il corp vi da las cordas, la facla per la via giu en il vitg, pliras pertgas da coller sco er products da fimar, pertge ch'i dastga vegnir fimà quest di. Babs e tats accumpognan ils mats ils pli pitschens.

Las rudellas vegnan fixadas vi da las pertgas da coller e tegnidas uschè ditg en il fiu fin ch'ellas ardan. Alura prenda il tiradur ina pertga, la fa ir enturn ed enturn e schlavazza la rudella sur la rampa giu en la val. Accum-pagnada vegn mintga rudella d'in giavisch u d'ina dedi-caziun: «Höüt un dära sei si, dia Schiiba, dia Schiiba ghört dr alta Chüechlipfanna». En questa maniera vegni engrazià per l'ospitalità da pli tard. In'otra rudella è deditgada al tschaiver vegl ed in'otra a tut las mattas nubilas. Cun mintga rudella che suonda vegn ussa clamà il num d'ina matta che retschaiva pli tard il tiradur cun patlaunas, cun oranschas e cun insatge da baiver. Las mattas èn s'inscrittas sin ina glista per che nagina na gjaja en emblidanza.

Batlegiar patlaunas

En il vitg vesan ins las lingias traglischantas vi dal tschiel. A las otg la saira suna la societad da musica sin la piazza davant la posta per la vischnanca radunada. Per la fin vegn chantada la chanzun dal trair schibettas. Alura turnan ils mats giu en vitg cun lur faclas. A l'entra-da dal vitg rimnan ils pumpiers las faclas e fan in fiu ordlonder.

Turnads en il vitg visitan ils tiradurs en gruppas las mattas, per las qualas els han schlavazzà lur rudellas. Davant la porta-chasa batlegian els: «Au a Schiiba

gischlaga, au a Chüachli». En la chasa survegnan els patlaunas, «Mütsch» ed autras pastizarias fatgas sezzas, oranschas, groma e café. Ils tiradurs pli vegls, ils umens nubils, na van betg a batlegiar, mabain restan sin la piazza fin en per la damaun.

Usit scumandà antruras

La funtauna la pli veglia da l'usit da trair schibettas datescha da l'onn 1090 cur ch'in incendi è vegnì chaschunà en la claustra da Lorsch sper Mannheim ils 21 da mars tras ina rudella ch'è vegnida schlavazzada da maniera inattentiva. Ina chanzun da pelegrinadi rumantscha da l'onn 1690 documentescha l'aboliziun da quest usit a Trun tras ils paders da la claustra da Mustér. Adina puspè han singuls augsegners ed ordinaziuns communalas veglias empruvà da scumandar quest usit pervia dal privel d'incendis, da fraud da laina, da bamboschas e da ruffianissem. Antruras èn er vegnidas schlavazzadas rudellas sco furma d'ina giustia persunala per giavischar insatge nausch u per attatgar persunas odiadas.

La dumengia da trair schibettas actuala – l'emprima dumengia da curaisma – è atgnamain il termin dal «tschaiver vegl», nua ch'igl è vegnì pratitgà in striegn da fritgaivladad a chaschun dal cumenzament da la primavera. Restanzas da quests ritus èn sa mantegnidas fin al di dad oz en l'usit da trair schibettas. Dapi il temp medieval ha questa funcziun dentant pers sia impurtanza. Il trair schibettas è daventà in usit da primavera e d'amur.

Promovì da la vischnanca e da la scola

Pervia da midadas socialas dapi ils onns 1960 è la pratica regulara dal trair schibettas a Vaz Sut stada periclitada temporarmain. La societad da mats sco purtadra ha pers adina dapli impurtanza, e betg pli tut ils babs n'han pudì tradir lur savida als figls. Per tegnair en vita quest usit e per integrar las famiglias ch'èn arrivadas da nov en il vitg cun la creschientscha da la populaziun ha il «Burgenverein» salvà referats, il tagliaschlondas Lorenz Krättli («Stotzlentz») ha mussà als mats, co ch'ins fa las rudellas, e la societad da dunnas ha dà instrucziuns per far ils «Chüechli» e per cuser las chamischas alvas. Grazia a questas iniziativas è il trair schibettas daventà ina festa dal vitg apprezzada da giuven e vegl ed ademplescha ozendi – sco eveniment cuminaivel – funcziuns socialas impurtantas. Er tals da Vaz Sut che vivan ordaifer il vitg visitan gugent «lur» vitg quest di.

L'organizaziun dal trair schibettas vegn oz evasa da la scola. Lorenz Joos-Ragetli dat curs da far rudellas. Ina part da las rudellas vegn dentant ozendi fabritgada cun

maschinas. La vegliadetgna dals participants è sa sbassada; er mats che van pir en scolina dastgan esser da la partida, dentant mo «quels che na fan betg pli en chautschas». La repartiziun da las rollas tranter giuven e giuvnas na stat però betg en discussiun.

Tradiziuns sumegliantas

Pli baud vegniva l'usit dal trair schibettas pratitgà en il Partenz, en il district dal Plaun, en la Tumleastga, en autras vischnancas dals Tschintg Vitgs, en il Signuradi, en la Cadi (Trun, Mustér, Tujetsch, Medel), a Lantsch, en il Surmeir, en la Bregaglia ed en la Val Müstair. Per part èn avant maun nums locals correspundents (per exempel «Scheibenbühl» u «Scheibenboden»). A Seewis bittavan ins las rudellas durant il di e senza fiieu en l'emprima mesadad dal 19avel tschientaner. Ellas eran picturadas e designadas cun il num d'ina persuna. Ils mats currivan suenter las rudellas che rudlavan giu per las costas e las purtavan a la persuna, a la quala ellas eran deditgadas.

Ozendi datti la tradiziun dal trair schibettas, sco ch'ins enonuscha ella a Vaz Sut, er en la Surselva – a Danis-Tavanasa ed a Dardin (vischnanca da Breil). Las rudellas vegnan fabritgadas qua – cuntrari a quellas da Vaz Sut – or da lain d'ogna. L'usit ha num qua «trer schibettas» ed ha lieu gia la sonda avant la dumengia da curaisma, per ch'ils giuvenils che vivan ordaifer possian er sa participar. La festa cumenza mintgamai cun in servetsch divin da giuventetgna a las sis la saira. Lura suonda il cortegi da fuschellas ed ils aspectaturs survegnan bavrondas chaudas, schuppa e viennaisas. Ils ultims onns è creschida l'impurtanza da quest usit da la Surselva.

En autras regiuns da la Svizra è il trair schibettas er derasà. Ins enonuscha quest usit sut las denominaziuns «Schyblischiess», «Schybeschiess», «Schybefleuge», «Füürreedlispränge», «Reedlischigge», «Reedlischwinge» en ils chantuns Glaruna (Matt), Soloturn (Bärschwil, Fehren, Hofstetten-Flüh, Nunningen, Witterswil, Zullwil), Basilea-Champagna (Arlesheim, Biel-Benken, Birseck, Dornach, Ettingen, Oberwil, Therwil), Argovia (Oeschgen) e Son Gagl (Azmoos, Wartau). Er en l'exteriur vischin exista quest usit, uschia per exempel en il Rheinland tudestg, en la Germania dal sid, en il Vorarlberg, en il Tirol ed en il Tirol dal sid.

Scheibenschlagen

– Samuel Plattner (1838-1908)

Im Frühling, zur Feier der Sonnenwend,
Schlägt jeder Knabe dem Schatz
Glühscheiben hinunter ins Talgeländ
Auf den Hügeln von Untervaz.

Ich trug an der Schulter an hänfernem Band
Ein Dutzend Scheiben von Holz.
Die Haselgert in der rechten Hand,
So stieg ich zu Berg mit Stolz.

Wir Knaben machten ein Feuer im Ring,
Ich hielt an der Haselrut
Ein Scheibchen, bis es Flammen fing,
Hinein in die lodernde Glut.

Drauf schlug ich das feurige Rädchen frei
Auf sacht ansteigendem Brett
Und rief, wem es gewidmet sei:
«Juhe der kleinen Greth!»

Sie hörte den Ruf, sie sah den Gruss
Im stillen Kämmerlein,
Und an des Rheines dunklem Fluss
Erlosch der feurige Schein.

Ja, schön war's, aber lang ist's her.
Verschwunden ist der Schatz.
Und keine Scheiben schlag ich mehr
Auf den Hügeln von Untervaz.

Infurmaziun

Jahrbuch 34. Cuira, 1992, p. 126-133

Gian Caduff: Das Scheibenschlagen. En: Beilage zur Neuen
Bündner Zeitung, 28 da mars 1930

Gian Caduff: Die Knabenschaften Graubündens. Cuira, 1932

Walter Heim: Volksbrauch im Kirchenjahr heute (Schriften der
Schweizerischen Gesellschaft für Volkskunde Band 67). Basilea,
1983

Lorenz Krättli «Schibaschlaha», ein uralter Brauch im Wandel der
Zeit. En: Bündner Kalender 150. Cuira, 1991, p. 93-96

Johann Baptist Masüger: Leibesübungen in Graubünden einst und
heute. Cuira, 1946

Scheibenschlagen. En: Atlas der schweizerischen Volkskunde.
Basilea, 1950-1995

Hermann Wellesen: Brennende Scheiben und bettelnde Buben. En:
vilan24.ch, 22 da favrer 2010